

Výprava do městské divočiny

DIVOČINA VE MĚSTĚ

Může ve městě existovat divočina? Možná to zní jako nesmysl, když města rostou na úkor přírody. Přírodní procesy jsou ovšem všudypřítomné a probíhají i ve městě. Ostatně příroda nezná hranice a nelze ji jednoznačně zaškatulkovat. My máme souslovím „divočina ve městě“ na mysli taková místa, kde není zástavba, nikdo se o ně moc nestará a právě díky tomu si uchovala nebo znovu získala přírodní charakter.

KDE SE VZALA MĚSTSKÁ DIVOČINA ANEB SUKCESE V AKCI

Vedle úzkostlivě opečovávaných parků, záhonů a zahrad se v obcích vyskytuje řada jiných nezastavěných ploch, které zdánlivě leží ladem a „ošklivě“ pustne. Jedná se například o zarůstající obnaženou půdu po výkopech nebo kolem staveníšť, rumišť, opuštěné zahrady či nádraží, neudržované trávníky, nepoužívané skládky, chátrající a rozpadající se objekty. Ve skutečnosti tato místa nezahálí, ale odehrává se zde dramatický proces zvaný sukcese.

Ekologická sukcese se rozbíhá ve chvíli, když se objeví plocha, kterou lze osídlit. Na nové ploše nebo i na stávajícím stanovišti se změněnými podmínkami se postupně střídají společenstva různých druhů – nejprve rychle a později pomalu. Na opuštěném poli nejprve dominují jednoleté či dvouleté plevele, později je vystřídají vytrvalé byliny, mezi které postupně pronikají křoviny... Časem může sukcese dospět do vrcholného stádia, kterému se říká klimax. Jeho podoba závisí zejména na klimatu. Ve středoevropských podmínkách většinou nakonec převládnu stromy, resp. les.

Existují dva typy sukcese. Pokud se týká o zcela nový prostor, kde předtím žádná společenstva neexistovala, například lávová pole nebo plocha vzniklá po ústupu ledovce, jedná se o primární sukcesí. Ve městech probíhá spíše rychlejší sekundární sukcese, tedy taková, která nastupuje v okamžiku, když původní společenstva byla narušena nebo odstraněna, např. výkopy, požárem nebo často opuštěním prostoru a ukončením péče o něj.

Obr. 1 – Sukcesi lze pohodlně sledovat z okénka cestou vlakem. V kolejištích i prostorách nádraží bují zajímavá parta ruderalních, suchomilných rostlin. Často jde o nepůvodní až invazní rostliny, např. zlatobýl kanadský, turanka kanadská nebo různé druhy pupalek, ale objevují se i vzácní domácí zástupci, např. některé ohrožené druhy rožce nebo ptačince

A právě tento děj je hlavní hybnou silou nově vznikající divočiny ve městě. Kromě toho, že je malým zázrakem, má úspěch další skvělou výhodu, nic nestojí - na rozdíl od nákladných technických rekultivací, které bývají na opuštěných plochách často vyžadovány a aplikovány. Úspěch potřebuje jen trochu času, trpělivosti a ochoty uznat, že potěchu oka poskytne i jiný pohled než ten na geometrické záhony tulipánů a afrikánů.

CO ROSTE A ŽIJE V MĚSTSKÉ DIVOČINĚ?

Městské lokality s přírodním charakterem mají společnou jednu vlastnost - každá je jiná. Jednu porůstají křoviny hlohu a růže, v nichž mohou žít slavíci a tuhýci, druhou pokrývá hustý koberec kopřiv protkaný jen bezovými keři, na další kvete pestrá směsice divokých a synantropních druhů rostlin a na břehu řeky ve městě najdete zatravněnou náplavku, nad kterou se prohánějí jiříčky.

Skladba podmínek v městské divočině může být dost různorodá, proto ji obývá pokaždé jiný a současně poměrně unikátní soubor organismů. Obecně na stanovištích ve městě bývá vysoký obsah živin, což vyhovuje nitrofilním druhům, tj. takovým, které mají rády hodně dusíku. Zvýhodněny jsou organismy, které lépe snášejí smog, hluk nebo světelné znečištění. I teplomilům se v civilizaci líbí. Městská divočina se od volné přírody liší mimo jiné vyšší teplotou. Ve městech dochází ke značné akumulaci a následnému sálení tepla ze zástavby, což společně s odpadním teplem z dopravy, průmyslu a domácností dělá z měst tzv. tepelné ostrovy. A konečně v městské divočině jsou ve vyšší míře zastoupeny introdukované druhy (nepůvodní, zavlečené člověkem) a s oblibou ji vyhledávají zejména ruderalní rostliny (viz dále).

ROSTLINNÉ STRATEGIE (NEJEN) VE MĚSTĚ

Rostliny ve městě stejně jako rostliny kdekoli jinde musí držet krok s okolním prostředím živým i neživým, aby přežily. Některé rostliny lépe zvládají konkurenci dalších rostlin třeba na omezeném prostoru volné půdy, jiné se dokážou snáze vyrovnat se znečištěním či nedostatkem vody a ty zbývající jsou adaptované na časté narušení (disturbanci), např. erozi nebo úplný zánik obývaného stanoviště. Tyto tři skupiny rozdílných schopností rostlin odpovídají základním rostlinným strategiím. Jednoduchý CSR systém strategií člení rostlinné druhy na C-stratégy, S-stratégy a R-stratégy podle toho, zda jsou přizpůsobeny k vyrovnávání se s kompeticí (konkurencí) jiných rostlin, stresem nebo k životu v ruderalním prostředí s častými disturbancemi.

C-stratégové

C-stratég od slova kompetice (z angl. competition) roste v příznivých podmínkách bez stresu a narušování, ale zato v přítomnosti mnoha dalších rostlin stejného či jiných druhů, které si navzájem konkurují a soutěží o zdroje důležité pro fotosyntetické pochody (voda, živiny, světlo). C-stratégové proto často bývají vysokí, větvení nad i pod zemí a mají mnoho velkých listů, aby ostatní přerostli a zastínili. Typickými a absolutními C-stratégy jsou dlouhověkové stromy jako buk lesní nebo dub letní. Z bylin jsou zdatnými kompetitory obecně trávy, např. lipnice luční.

S-stratégové

S-stratég od slova stres dokáže žít v prostředí s vysoce stresovými podmínkami, např. s nedostatkem vody, slunečního záření nebo naopak s nadbytkem solí. Protože adaptace na stresující podmínky jsou energeticky náročné, s-stratégové rostou pomalu, mají nízkou produkci a šíří se často vegetativně. Jedná se o rostliny vytrvalé, často s malými, neopadavými a vždyzelenými listy. Ze stromů si takovou strategii zvolila například borovice, z bylin brusnice nebo vřes. Mezi s-stratégy patří také halofyty, tedy rostliny schopné snášet vysoké zasolení, v civilizaci často rostou v kolejištích nebo podél cest.

R-stratégové

R-stratég od slova rudiště (ruderal) se přizpůsobil vysoké míře narušování, to znamená částečnému nebo celkovému zničení rostliny. Poškození může být způsobeno okusem, sešlapem, sečením, požárem,

erozí, povodní atd. Adaptace ruderalních druhů na různě časté a různě intenzivní disturbance spočívají v rychlém růstu, značné produkci biomasy, vysoké regenerační schopnosti, rychlém životním cyklu, tvorbě velkého množství lehkých semen, které se snadno šíří a mají vysokou klíčivost i životnost. Tato strategie se vyplatí na narušených stanovištích s velkým množstvím živin a v počátečních fázích sukcese - do města tedy optimální volba, kterou praktikuje například kokoška pastuší tobolka, různé druhy merlíků a lebed nebo svízel přítula.

PROČ JE MĚSTSKÁ DIVOČINA DŮLEŽITÁ?

Pro město je významná jakákoliv zeleň, tak proč podporovat divočinu místo úhledných parků? Protože neméně důležitá je rozmanitost. Rostliny a živočichové, kterým upravená městská vegetace nevyhovuje, mohou najít útočiště právě v různých typech městské divočiny. A kdo ví, třeba se v ní objeví nějaká jedlá nebo léčivá rostlina, anebo nějaký hodně zajímavý druh živočicha, kterého ve městě nikdo nikdy předtím neviděl. A potom divočina je krásná a má své kouzlo, nikdy se neokouká, protože je pokaždé jiná.

Současně spolu s další městskou zelení plní mikroklimatickou funkci (ochlazuje), zpomaluje rychlý odtok vody ze zástavby, snižuje prašnost, zvyšuje vlhkost vzduchu, poskytuje živočichům životní a hnízdní prostor, potravu i úkryt a stín. A znovu připomeňme ohromnou přednost divočiny – nic nestojí!

STRÍPKY A TIPY

Stopuj to křídlatce

Ve městě se kromě výše zvýšených variant divočiny dá potkat také jeden velice specifický a nezkrotitelný typ vegetace, který může být dostupný pouze s mačetou podobně jako třeba neporušený deštný prales. Řeč je o zapojeném porostu invazní rostliny křídlatky. Její stonek vypadá jako bambus, ale není to bambus. Křídlatka patří do čeledi rdesnovitých podobně jako šfovík nebo pohanka.

Křídlatka disponuje ohromnými regeneračními schopnostmi, stačí takřka milimetrový úlomek oddenku, ze kterého velice rychle doroste celá rostlina. Takže když se někde rozroste, jen tak pole nevyklidí a tvoří houževnaté neproniknutelné porosty, ve kterých téměř nic dalšího nedokáže růst.

A tady je náš tip, údržbáři městské zeleně svádí s porosty křídlatky boj a například je několikrát do roka posečou nebo ořežou a ošetří chemickým postřikem. Až narazíte cestou do práce nebo školy na zaříznuté či posekané křídlatky, tipujte a stopujte, za jak dlouho svůj porost obnoví nebo třeba kolik centimetrů vyrostle jedna rostlina za týden.

Obr. 2 - Porost křídlatky japonské.

Birdwatching

Máte-li chuť vyzkoušet tzv. birdwatching (z angličtiny = pozorování ptáků), není potřeba pořádat velkolepé výpravy do hor nebo na mořské pobřeží. Těto laické „ornitologii“ se lze věnovat kdekoliv, kde existují předpoklady pro výskyt ptactva, tedy i v městské divočině. Kromě těch běžně rozšířených městských druhů ptáků jako sýkora koňadra, brhlík lesní, straka obecná či kachna divoká, můžete narazit i na některé méně známé druhy: chocholouš obecný, žluna zelená, sedmihlasek hajní, šoupálek krátkoprstý, některé druhy pěnic a lejsků nebo konopka obecná.

Obr. 3 - Relativně velký pěvec dlask tlustozobý obývá listnaté smíšené lesy, ale vyskytuje se také v zelených částech města. Jeho nápadný zobák slouží jako louskáček na semena stromů, zvládne rozštípnout i pecku třešně.

Kam za „divočinou“ v Plzni

Bývalá pole na Košutce – Mezi sídlištěm Košutka a hypermarketem Globus leží zarůstající pole. Můžeme zde pozorovat proces sekundární sukcese.

Mikulka – Vrch porostlý křovinami, ve kterých je možné zaslechnout skřivana nebo ťuhýka. Nad Mikulkou běžně zahlédneme kroužit poštolku a v období od května do srpna rorýse, kteří hnízdí na blízké Fakultní nemocnici.

Lochotínské louky – Louky v nivě Mže, kterými prochází alej Kilometrovka. Kromě společenstev vlhkých luk zaujme návštěvníky i ptačí osazenstvo vzrostlých stromů v aleji, například brhlíci nebo strakapoudi.

Karlov – Bývalá zahrádkářská kolonie na Karlově nabízí pohled do zahrad, jež se postupně mění v divočinu.

Park Homolka – Lesopark, kde narazíme na běžné lesní druhy živočichů jako je sojka, brhlík nebo veverka. Lesoparkem vede okružní naučná stezka pro děti.

Břehy plzeňských řek – V blízkosti řek můžeme pozorovat například jiříčky a vlaštovky nebo různé vodní ptactvo, které je vhodným objektem pro „birdwatching“ zejména v zimním období. Na plzeňských řekách můžeme pozorovat například i hohola severního nebo morčáka velkého během podzimního a jarního tahu.

ZDROJE

Hudec K. a kol. (2005). *Fauna ČR. Ptáci 3*. Academia, Praha.

Storch D. a Mihulka S. (2000): *Úvod do současné ekologie*. Portál, Praha.

Slavíková J. (1986): *Ekologie rostlin*. SPN, Praha.

Použité fotografie pochází z archivu Ametystu (obr. 2) a z galerie Wikimedia Commons (obr. 1 a 3), kde jsou dostupné pod licencí Creative Commons Attribution-Share Alike (CC-BY-SA).

Obr. 1 - Tilman Kluge, <http://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Datei:Sukzession.jpg&filetimestamp=20061230205918&>

Obr. 3 - Marek Szczepanek,

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Coccothraustes_coccothraustes_1_%28Marek_Szczepanek%29.jpg?uselang=cs

---

VYDÁNO V RÁMCI PROJEKTU „VÝPRAVA DO MĚSTSKÉ DIVOČINY“
AUTORKA TEXTU: SIMONA ŠAFARČÍKOVÁ

VYDALO:

OBČANSKÉ SDRUŽENÍ AMETYST
KOTEROVSKÁ 84, 326 00 PLZEŇ
WWW.AMETYST21.CZ

2013 Plzeň
Evropské hlavní město kultury

REALIZACI TOHOTO PROJEKTU PODPOŘIL
NADAČNÍ FOND ZELENÝ POKLAD
WWW.ZELENYPOKLAD.ORG